

TİHV
TÜRKİYE
İNSAN
HAKLARI
VAKFI

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARININ KARŞILAŞTIĞI BASKI, ENGEL VE ZORLUKLARA İLİŞKİN BİLGİ NOTU

1 Ocak 2022- 30 Nisan 2022

Bu bilgi notu, Türkiye'de son yıllarda artarak devam eden insan hakları savunucularına yönelik baskı, zorluk ve engelleri görünür kılmak ve insan hakları savunucuları¹ ile dayanışmayı güçlendirmek amacıyla Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)² tarafından hazırlanmıştır. Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Van ve çevre illerindeki insan hakları savunucularına yönelik baskı ve zorlukları tespit etmek ve savunucular ile dayanışmayı güçlendirmek amacıyla kurulan Bölgesel Dayanışma ve İş Birliği Grupları tarafından tespit edilen bilgiler, bilgi notunun temelini oluşturmaktadır. Türkiye'de insan hakları savunucularına yönelik baskı ve zorlukların bu bilgi notunda ifade edilenden daha fazla olabileceği akılda tutulmalıdır.

Türkiye'de insan hakları savunucuları ve sivil toplum aktörleri insan haklarının korunması, güçlendirilmesi, ihlallerinin engellenmesine yönelik çalışmaları nedeniyle, özellikle de insan hakları ihlallerini görünür kıldıkları ve yetkililerin insan haklarına aykırı politika ve uygulamalarına karşı çıktıkları için baskı, engel ve zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Tespit edilen bu engeller, yargısal taciz, idari taciz, tehdit, hedef gösterme ve misillemeler, barışçıl toplantı ve gösteri yapma yasakları yöntemleriyle ortaya çıkmaktadır ve sırasıyla bu başlıklar altında kısaca açıklanacaktır.

Toplama bakıldığında, 1 Ocak 2022 ila 30 Nisan 2022 tarihleri arasında, insan hakları alanında yürüttüğü ve/veya dahil olduğu çalışmalar nedeniyle **1.415 kişi** yargısal taciz, idari taciz, tehdit ve misilleme müdahalelerinden en az biri veya birkaçına maruz bırakılmıştır.^{3, 4}

Yargısal Taciz

İnsan hakları savunucularının faaliyetleri yargı erkinin araçsallaştırılmasıyla engellenmektedir. Yargısal taciz, temelsiz ceza soruşturma ve kovuşturmalarının açılması, hukuka aykırı ve keyfi gözaltı ve tutukluluk işlemlerinin uygulanması ve sivil toplum kurumlarına yapılan baskın ve aramalarla kendini göstermektedir. İnsan hakları savunucularına yönelik uygulanan bu ceza hukuku tedbirlerinin caydırıcı etkisi, savunuculuk iklimini bütünüyle baskı altına almakta ve sivil alanı daraltmaktadır.

Bu kapsamda, 1 Ocak 2022 ila 30 Nisan 2022 tarihleri arasında;

■ **1.374 kişi** insan hakları alanındaki faaliyetleri sebebiyle yargısal tacize maruz kalmıştır.

- **998 kişi** insan hakları alanındaki faaliyetleri gerekçe gösterilerek **ceza kovuşturmasına** maruz kalmıştır. **218 kişiye** karşı kovuşturma aşamasına 1 Ocak 2022 ila 30 Nisan 2022 tarihleri arasında geçilmiştir. **780 kişiye** yönelik mevcut ceza kovuşturmaları bu dönemde de sürdürülerek yargısal taciz devam ettirilmiştir. **23 kişi** değişen sürelerde hapis cezaları ile cezalandırılmış, **82 kişi** hakkında ise beraat kararı verilmiştir. Haklarında mahkumiyet hükmü verilen insan hakları savunucularının cezalarının toplamı, **1 kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ve 211 yıl, 4 ay, 10 gündür.**

- **376 kişi** insan hakları alanındaki faaliyetleri gerekçe gösterilerek **ceza soruşturmasına maruz kalmıştır**. 367 kişiye yönelik ceza soruşturması başlatılırken, **9 kişiye** yönelik mevcut soruşturmalar bu dönemde de sürmektedir. **4 kişi** hakkında ise kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmiştir.
- **321 kişinin** insan hakları alanındaki faaliyetleri gerekçe gösterilerek **kişi özgürlüğü ve güvenliği hakları ihlal edilmiştir**. Bu bağlamda **305 kişi gözaltına alınmış, 16 kişi ise tutuklanmıştır**.

İnsan hakları savunuculuğu faaliyetleri bağlamında yürütülen cezai süreçlerde genellikle 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı davranmak, görevi yaptırmamak için direnmek, halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek, suçu ve suçluyu övmek, suç işlemeye tahrik etmek, Cumhurbaşkanı'na hakaret suçlarının işlendiği iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra, terörle mücadele mevzuatında düzenlenen çeşitli suçların işlendiğine dair iddialarında insan hakları savunucularına karşı yaygın ve geniş şekilde kullanıldığı gözlemlenmektedir. İnsan hakları savunuculuğu faaliyetlerinin terör tanımı içinde değerlendirilerek meşruiyetinin ortadan kaldırıldığı ve insan hakları savunuculuğunun en üst perdeden kriminalize edildiği bu örüntü, elde edilen verilerde bütünlüklü olarak görülmektedir.

*İstinaf mahkemesi tarafından beraat kararının bozulmasının ardından 2021 yılında tekrar görülmeye başlayan Gezi Parkı davasının karar duruşmasında, Osman Kavala'nın hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs gerekçesiyle, takdir indrimi olmaksızın ağırlaştırılmış müebbet cezasıyla, Mücella Yapıcı, Çiğdem Mater, Hakan Altınay, Can Atalay, Mine Özerden, Yiğit Ali Ekmekçi, Tayfun Kahraman'ın ise hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüse yardım etmek gerekçesiyle 18'er yıl hapis cezası ile cezalandırılmasına **hükmedildi**.*

*Cumartesi Anneleri'nin keyfi şekilde yasaklanan 700. Hafta buluşmasında ağır polis şiddetiyle gözaltına alınan ve aralarında kayıp yakınları, İnsan Hakları Derneği (İHD) yöneticileri ve üyelerinin de olduğu 46 kişi hakkında yürütülen **ceza davası devam etti**.*

8 Mart kadın yürüyüşleri, İstanbul Sözleşmesi protestoları, kadınlara ve LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık ve şiddete karşı düzenlenen barışçıl toplantı ve gösteriler şiddetle bastırılmış; toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılık alanında hak savunuculuğu yapan kişiler gözaltı işlemleri, ceza soruşturmaları ve kovuşturmaları ile karşı karşıya kalmıştır.

*Diyarbakır'da 16 Mart 2022 Çarşamba gününün erken saatlerinde, polis 24 kadın hakları savunucusu ve aktivistin evlerine baskın düzenledi ve bu kişileri keyfi olarak gözaltına aldı. 18 Mart 2022 tarihinde bu kişilerden 11'i tutuklandı. Polis, "Silahlı terör örgütü üyesi olmak" suçlamasıyla, 1 Eylül 2021 Dünya Barış Günü, 25 Kasım 2021 Uluslararası Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Günü, 8 Mart 2022 Dünya Kadınlar Günü ve Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesinden çekilmesi vesilesiyle yapılanlar da dahil olmak üzere, Diyarbakır'da gerçekleşen toplantılar, eylemler, buluşmalar ve basın açıklamaları hakkında kadınları **sorguladı**.*

Bu bilgi notu döneminde, barınma hakkı, insan onuruna yaraşır asgari hayat seviyesi, eğitim hakkı ve akademik özerklik talepleriyle eylem yapan, başta öğrenciler olmak üzere insan hakları savunucularına yönelik uygulanan gözaltı ve tutukluluk işlemleri ile ceza soruşturması ve kovuşturmaları baskı ve susturma aracı haline gelmiştir. “Geçinemiyoruz”, “Barınamıyoruz” ve Boğaziçi Üniversitesi protestoları bu anlamda öne çıkan insan hakları savunuculuğu eylemleri arasındadır.

Bu dönemde insan hakları alanında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarına yönelik baskı sürdürülmüş; bu kuruluşların üye ve yöneticilerine, kuruluşların tüzel kişiliklerine yönelik açılan ceza soruşturma ve kovuşturmalarıyla savunuculuk faaliyetleri engellenmeye çalışılmıştır.

İHD'nin Eş Genel Başkanlığını 15 yıldır sürdüren Avukat Öztürk Türkdoğan hakkında, "silahlı terör örgütü üyesi olmak", "hakaret" ve "Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama" suçlarını işlediği iddiasıyla üç ayrı dava açıldı. Türkdoğan hakkında, "silahlı terör örgütü üyesi olmak" suçlamasıyla yargılandığı davada beraat kararı alındı.

TİHV İzmir Temsilciliği Tıbbi Sekreteri Aytül Uçar, Erdoğan Akdoğdu, Emine Akbaba, İrem Çelikbaş, İsmail Temel ve Mehmet Kasar hakkında, Boğaziçi Üniversitesi eylemlerine destek verdikleri için "görevi yaptırmamak için direnme, kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşlere silahsız katılarak ihtarla rağmen kendiliğinden dağılmama ve kamu görevlisine yönelik olarak hakaret" iddiasıyla dava açıldı.

İHD Diyarbakır Şubesi Gözaltında Kayıplar ve Faili Meçhul Siyasi Cinayetler Komisyonu ve Eğitim-Sen üyesi Fırat Akdeniz, insan hakları ihlallerine karşı yapılan barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü eylemlerine katıldığı için örgüt üyeliği gerekçesiyle ceza kovuşturmasına maruz kaldı; Akdeniz hakkında 6 yıl 3 ay hapis cezası verildi.

Ankara Şehir Hastanesi Kadın Doğum Kliniği'nde görev yapan asistan hekim Dr. Rümeyza Berin Şen'in nöbet ertesi geçirdiği trafik kazasında yaşamını yitirmesi üzerine Van'da yapılmak istenen basın açıklaması, 5,5 yılı aşan sürekli "eylem yasağı" gerekçesiyle engellendi. TİHV Van Temsilcilik Sekreteri Sevim Çiçek ve Van-Hakkari Tabip Odası Başkanı olan Dr. Hüseyin Yaviç, basın açıklaması yapmak istedikleri için gözaltına alındı ve Mayıs 2022'de yargılanmalarına başlandı.

Avukatlar ve baroların insan haklarının korunması amacıyla yaptıkları açıklama ve eylemler, ceza kovuşturmalarına konu olmayı sürdürmüştür; baroların yönetim ve yürütmesinde yer alan avukatlar ile avukat derneklerinde örgütlü avukatlar, insan hakları savunuculuğu faaliyetleri temelinde yargılanmaya devam etmiştir.

Hak savunuculuğunun suçlaştırılmaya ve baskı altına alınmaya çalışıldığı, Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) Genel Başkanı Av. Selçuk Kozağaçlı, Av Barkın Timtik ve Av. Oya Aslan'ın tutuklu yargılandığı 22 sanıklı dava yürütülmeye devam etti.

İdari Taciz

İdari denetim, soruşturma ve yaptırımların insan hakları savunucuları üzerinde baskı ve susturma aracı olarak kullanılmasını ifade eden idari taciz, Türkiye’de insan hakları savunucusu kamu görevlilerine karşı, kamu hizmetlerinden yararlanan insan hakları savunucularına karşı ve insan hakları alanında faaliyet gösteren tüzel kişiliğe sahip kurumlar üzerinde yaygın şekilde kullanılmaktadır. İdari denetimin kendiliğinden bir cezalandırma aracı olarak kullanıldığı durumlarda, idari soruşturma ve yaptırımlar insan hakları savunuculuğu faaliyetlerini doğrudan engelleme amacı taşımaktadır.

Bu kapsamda, 1 Ocak 2022 ila 30 Nisan 2022 tarihleri arasında;

■ Toplam 18 kişiye karşı insan hakları alanındaki faaliyetleri sebebiyle idari taciz uygulanmıştır.

- Tespit edilen 3 idari taciz olayı insan hakları faaliyetlerinden ötürü açılan dernek kapatma davaları hakkındadır. Yargılama sürecinin devamı ve derneklerin pratikte faaliyetlerine devam edememesi idari tacizin sürekliliğini sağlamaktadır.

On beş yıldır çocuk hakları alanında faaliyet gösteren Tarlabası Toplumunu Destekleme Derneği, medyadaki karalama kampanyaları, nefret söylemi ve hedef gösterme haberleriyle başlayan ve idari taciz ile devam eden bir süreç yaşıyor. Dernek, “kanuna ve ahlaka aykırı faaliyet yürütmek temelinde derneğin feshi” ve “yokluğun tespiti” istemleriyle iki ayrı kapatma davasıyla karşı karşıya.

Kadın cinayetlerine ve kadına yönelik şiddete karşı mücadele eden Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Derneği'ne karşı “kanuna ve ahlaka aykırı faaliyet yürütmek” iddiası ile “derneği feshi” talebiyle dava açıldı. Dernek, yaptığı açıklamada söz konusu suçlamaların derneğe yönelik “kadın haklarını savunmak kisvesi altında aile mevhumunu yok sayarak aile yapısını parçaladığı” yönündeki iddialardan ve “somut hiçbir olguya dayanmayan” yazılı başvurulardan oluştuğunu ifade etti.

- Tespit edilen 4 idari taciz olayı, mülteci statüsündeki insan hakları savunucuları hakkında, insan hakları faaliyetleri temelinde sınır dışı kararı verilmesine ilişkindir.

Tehdit, Hedef Gösterme ve Misillemeler

İnsan hakları savunucuları, savunuculuk faaliyetleri temelinde devamlı olarak kamu yetkililerinin tehdit ve hakaretleriyle karşılaşmakta, fiziksel şiddet görmekte, hedef gösterilmekte ve savunuculukları sebebiyle misillemeye maruz kalmaktadırlar. Bu eylemler, savunucuların fiziki takibe alınması, kolluk kuvvetlerinin fiziksel şiddetine maruz kalınması, devamlı kimlik kontrollerine ve Genel Bilgi Toplama (GBT) uygulamasına maruz bırakılmaları, zorla alıkonulma, ajanlık dayatmasında bulunulması veya kamu makamları tarafından hedef gösterilme şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bu kapsamda, 1 Ocak 2022 ila 30 Nisan 2022 tarihleri arasında;

■ 23 kişi insan hakları savunuculuğu faaliyetleri sebebiyle tehdit, fiziksel şiddet, hedef gösterme ve misillemeye maruz bırakılmıştır.

*Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele Daire Başkanlığı, kurumsal sosyal medya hesabından açıklama yaparak Türk Tabipleri Birliği (TTB) Merkez Konseyi Başkanı ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Yönetim Kurulu Üyesi Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı hakkında suç duyurusunda bulunduğu duyurdu. TTB'nin 14 – 15 Mart 2022 tarihlerinde gerçekleştirdiği, toplum tarafından büyük ilgi ve destek gören barışçıl eylem ve etkinliklerin hemen ardından kolluğun sosyal medya üzerinden terör suçları temelinde suç duyurusunda bulunduğunu açıklaması, Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı'ya ve onun şahsında TTB'yi açıkça **hedef gösterdi**.*

Yasaklanan, Müdahale Edilen, Engellenen Barışçıl Toplantı ve Gösteriler

İnsan hakları savunucularının karşı karşıya kaldığı baskı, tehdit ve zorlamalar, büyük oranda toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında ya da bunlarla bağlantılı şekilde gerçekleşmektedir. Toplantı ve gösterilerin mülki idare amirleri (valiler ve kaymakamlar) tarafından yasaklaması ile kolluk kuvvetlerinin toplantı ve gösterilere müdahaleleri doğrudan insan hakları savunucularına yönelik bir engel olarak değerlendirilmelidir. Demokratik bir toplumun temelini oluşturan ifade ve örgütlenme özgürlükleri ile birlikte toplanma ve gösteri yapma özgürlüğü insan haklarını savunmanın asli araç ve yöntemleridir. Yasaklar ve müdahaleler sonucu barışçıl toplantı ve gösterilerin yapılamaz hale gelmesi insan haklarının toplumsal talepler olarak ifade edilmesini de olanaksız kılmaktadır.

Bu kapsamda, 1 Ocak 2022 ila 30 Nisan 2022 tarihleri arasında;

■ Mülki idare amirlerinin yasak kararları ya da kolluk kuvvetlerinin müdahale ve engellemeleri sonucu, insan haklarının korunmasına ilişkin **74 barışçıl toplantı ve gösteri yapılamamıştır**.⁵

Söz konusu eylemler, güncel ya da geçmişte yaşanan insan hakları ihlalleriyle ilgili toplantı, gösteri ve basın açıklamalarını; 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü gibi yıllık insan hakları günlerinde yapılan barışçıl toplantı ve gösterilerini; yaşam hakkı, işkence, cezasızlık, mahpus hakları, ekonomik ve sosyal haklar alanlarında yapılan açıklama, toplantı ve gösterileri kapsayan geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu eylem ve etkinliklere getirilen engellemeler, eylemlerin “izinsiz” olduğu gerekçesiyle kolluk kuvvetleri tarafından yapılan fiziki müdahale ve engellemeler şeklinde olduğu gibi, mülki idari amirleri tarafından getirilen eylem ve etkinlik yasakları şeklinde de kendini göstermektedir.

Barışçıl toplantı ve gösterilere kolluk güçleri tarafından fiziki şiddet kullanılarak yapılan müdahaleler, insan hakları savunucularının işkenceye ve diğer kötü muameleye maruz kalmasına sebep olmakta, kişilerin maddi ve manevi bütünlükleri ile kişi özgürlüğü ve güvenliği haklarını ihlal etmektedir. Eylem ve etkinliklere yapılan bu tür müdahaleler sonucu insan hakları savunuculuğunun toplumsallaşması engellenmekte ve savunucular üzerinde caydırıcı etki yaratılmaktadır.

Yukarıda tanımlanan tüm baskı ve engellemeler insan hakları savunucularına karşı şiddetin, nefretin, ayrımcılığın ve düşmanlığın beslendiği bir iklimin yaratılmasına sebep olmakta, insan haklarının toplum nezdinde meşruiyetinin zayıflamasına ve kriminalize edilmesine sebep olmaktadır.

İnsan hakları değerlerini ve prensiplerini korumak için insan hakları savunucularına yönelik baskı ve engellemelere derhal son verilmelidir.

Son Notlar

¹ 9 Nisan 1998 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi uyarınca insan hakları savunucusu kavramı; bireysel olarak ve diğerleriyle birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve gerçekleştirilmesini destekleyen ve bunun için gayret gösterenler veya bu hakkını kullananlar olarak tanımlanmaktadır. Bildirge'de insan hakları savunucularının bileşenleri bireyler, gruplar ve örgütler olarak sıralanmıştır. Bu bilgi notu, Bölgesel Dayanışma ve İşbirliği Grupları tarafından Bildirge'deki yaklaşım esas alınarak derlenen bilgi ve verilere dayanılarak hazırlanmıştır.

² TİHV, 1990 yılından itibaren işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalanlar ve yakınlarına tedavi ve rehabilitasyon hizmeti sunan ve başta işkence olmak üzere diğer insan hakları ihlallerinin önlenmesi için çalışan uluslararası tanınırlığı olan bir sivil toplum kuruluşudur.

³ Bu veriler "İnsan Hakları Aktörlerinin Salgın Sonrası Dönemde Taban Merkezli Bir Yaklaşımla Korunması ve Desteklenmesi" projesi kapsamında oluşturulan Bölgesel Dayanışma ve İş Birliği Grupları tarafından tespit edilmiştir. Veriler, grup üyelerinin verilere konu savunucular, savunucuların yakınları ve avukatları ile yaptıkları görüşmeler, sınırlı medya taraması, illerde insan hakları alanında faaliyet gösteren diğer kurum ve kişilerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilmiştir.

⁴ TİHV Dokümantasyon Merkezi, insan hakları savunucusu kavramını 1 No'lu dipnotta belirtilen tanıma uygun olarak kabul etmekle birlikte, Merkezin hazırladığı "Yıllık İnsan Hakları Raporları"nda yer alan ihlaller farklı hak kategorilerine göre tasnif edildiği için bu bilgi notunda ve raporlarda hak savunucularına dair sunulan ihlal verileri farklılık gösterebilir.

⁵ TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin verilerine göre 1 Ocak – 30 Nisan 2022 tarihleri arasında 163 barışçıl toplantı ve gösteriye müdahale edilmiş, 43 toplantı ve gösteri engellenmiştir. Bu müdahalelerde 98'i çocuk 1488 kişi gözaltına alınmış en az 17 kişi yaralanmıştır. Ayrıca toplantı ve gösterilere katıldıkları için haklarında başlatılan soruşturmalar nedeniyle 180 kişi ev baskınlarında gözaltına alınmış, 4'ü tutuklanmış 57'si adli kontrolle serbest bırakılmıştır. İl ve ilçelerde mülki idareler tarafından verilen genel yasaklama kararları dışında, İstanbul'da Feminist Gece Yürüyüşü de dahil olmak üzere en az 11 barışçıl toplantı ve gösteri mülki idare amirleri tarafından yasaklanmıştır.

İLETİŞİM:

Türkiye İnsan Hakları Vakfı

Kültür Mah. Mithatpaşa Cad.

No: 49/11, Kat:6

Kızılay, 06420

Çankaya/Ankara

T: +90 (312) 310 66 36

F: +90 (312) 310 64 63

tihv@tihv.org.tr

www.tihv.org.tr

Bu bilgi notu Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TIHV) yürütücülüğü ve İnsan Hakları Derneği (İHD), Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH) ve İşkenceye Karşı Dünya Örgütü (OMCT) iş birliği ile gerçekleştirilen "İnsan Hakları Aktörlerinin Salgın Sonrası Dönemde Taban Merkezli Bir Yaklaşımla Korunması ve Desteklenmesi" projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. Bu belgenin içeriği yalnızca Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın sorumluluğundadır ve ilgili içeriğin hiçbir koşulda Avrupa Birliği'nin ve proje ortaklarının görüşlerini yansıttığı düşünülemez.